

5. *Tekmiletü Şerhi Teshîlî'l-Fevâ'id ve tekmi'lî'l-Makâşid*. Müellifin babasının Arap gramerine dair *Teshîl* adlı eserine bizzat yazdığı şerhin ikmalidir. Eserin 836'da (1232) yazılmış bir nüshası Süleymaniye Kütüphanesi'nde bulunmaktadır (Cârullah Efendi, nr. 1889). 6. *Şerhu'l-Kâfiye*. İbnü'l-Hâcib'in eserinin şerhidir (yazmaları için bk. Brockelmann, *GAL*, I, 367; *Suppl.*, I, 532). 7. *Ravzû'l-ezhân fi'l-me'ânî ve'l-beyân* (Brockelmann, *GAL*, I, 363). 8. *Gâyetü't-tullâb fi ma'rifeti'l-irâb* (Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 527). Kaynaklarda müellifin ayrıca *Mukaddime fi'l-manâhik*, *Mukaddime fi'l-arûz ve Şerhu ğaribi Taşrîfi İbni'l-Hâcib* adlı eserleri bulunduğu kaydedilmektedir. Muhammed Ali Hamza Saîd, *İbnü'n-Nâzım en-Nahvî* adlı bir eser kaleme almıştır (Bağdat 1977).

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'n-Nâzım, *Şerhu Elfiyyeti İbn Mâlik* (nşr. Abdülhamîd Seyyid M. Abdülhamîd), Beyrut, ts. (Dârü'l-cil), neşredenin girişi, s. 13-14; İbn Mâlik et-Tâi, *Şerhu 'Umdeti'l-Hâfiz ve 'udeti'l-lâfiz* (nşr. Adnân Abdurrahman ed-Dûrî), Bağdat 1398/1977, s. 18, 38; Safedî, *el-Vâfi*, I, 204-205 vd.; Sübkî, *Tabakât* (Tanâhî), VIII, 98; Kütübî, *Fevâtü'l-Vefeyât*, IV, 7; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, XIII, 283, 331; İbn Tağrıberdî, *en-Nücümü'z-zâhire*, VII, 373; Süyûtî, *Buğyetü'l-vu'ât*, I, 225; Taşköprizâde, *Miftâhu's-sa'ade*, I, 193, 194; Makkarî, *Nefhu't-tib*, II, 233; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, V, 398 vd.; Serkîs, *Mu'cem*, I, 234; Brockelmann, *GAL*, I, 328, 360, 362, 363, 367; *Suppl.*, I, 488, 522, 527, 532; *Hediyyetü'l-ârifin*, II, 135; Ziriklî, *el-A'lam*, VII, 260; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mu'ellifin*, XI, 239; Şevki Dayf, *el-Belâğa tetavvür ve târîh*, Kahire 1965, s. 315-316; Abdülaziz Atik, *Fi Târîhi'l-belâğati'l-Arabiyye*, Beyrut, ts. (Dârü'n-nehdati'l-Arabiyye), s. 298-299; Muhammed Ali Hamza Saîd, *İbnü'n-Nâzım en-Nahvî*, Bağdat 1977; H. Fleisch, "İbn Mâlik", *El²* (Fr.), III, 885-886.

M. REŞİT ÖZBALIKÇI

İBNÜ'n-NECCÂR el-BAĞDÂDÎ

(ابن النجار البغدادي)

Ebû Abdillâh Muhibbuddîn
Muhammed b. Mahmûd
b. el-Hasen b. Hibetillâh el-Bağdâdî
(ö. 643/1245)

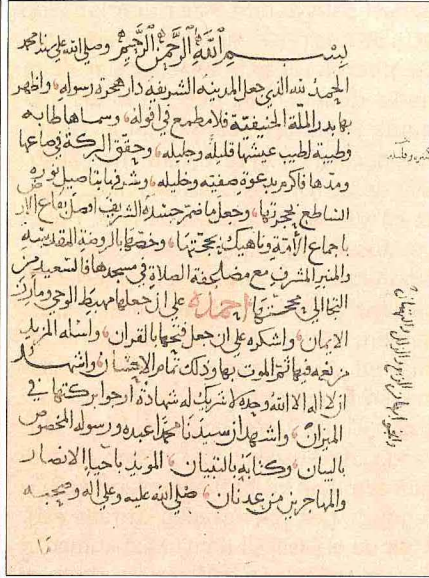
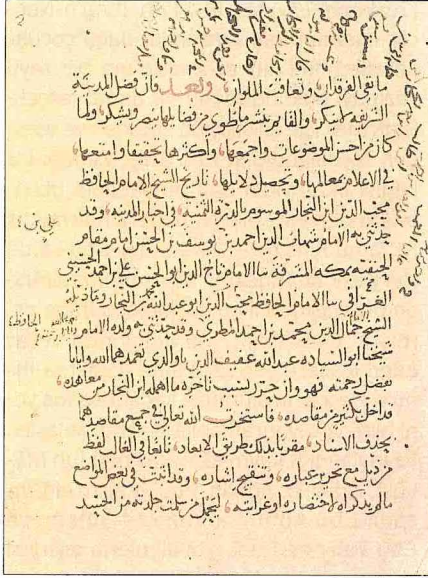
Hadis hâfızı ve tarihçi.

23 Zilkade 578'de (20 Mart 1183) Bağdat'ta doğdu. İbn Kesîr'in bu tarihi 573 (1177) olarak göstermesi doğru değildir. Babası marangoz olduğu için İbnü'n-Neccâr diye tanındı. Mübârek el-Vâsıtî, Ali b. Mübârek b. Bâbeveyh, Musaddak b. Şebîb el-Vâsıtî gibi hocalardan Arap dili, amcası Ebû'l-Kâsım Ali b. Hasan'dan hadis öğrendi. İlimle meşgul olduğu belirtilen

annesi Safiyye bint Kesîr'den istifade etti. 587'de (1191) ailesiyle birlikte hacca giderek Hicaz'ın bazı hocalarından hadis dinledi. Hac dönüşü hadis alanında yoğunlaşarak Bağdat'ın tanınmış hocalarından faydalanmaya çalıştı. 607'de (1210) tahsil amacıyla Hicaz'a gitti; bir yıl kaldıktan sonra Dimaşk, Halep ve Musul'a uğrayıp Bağdat'a döndü. Bu seyahatlerine devam eden İbnü'n-Neccâr yaklaşık yirmi sekiz yıl Şam, Mısır, Hicaz, Yemen, İsfahan, Horasan, Merv, Herat, Nişâbur, Azerbaycan gibi yerleri dolaşarak aralarında Ebû'l-Ferec İbnü'l-Cevzî başta olmak üzere İbn Sasrâ, İbnü'l-Mufaddal, İbn Sükeyne, Ebû'l-Yümün el-Kindî gibi âlimlerin ve bazı hanımların da bulunduğu pek çok hocadan istifade etti. Mısır'da el-Melikü'l-Kâmil Muhammed'in ihsanına nâil oldu, ancak oraya yerleşmesi teklifini kabul etmeyerek (İbnü's-Şa"âr, V, 436) Bağdat'a döndü (624/1227). 631'de (1234) Müstansiriyye Medresesi kurulunca burada görev aldı; üç yıl sonra hadis bölümünün, ardından da medresenin şeyhliğine tayin edildi ve ölünceye kadar bu görevini sürdürdü. Yetiştirdiği pek çok talebe arasında Yâkût el-Hamevî, bütün kitaplarını ve rivayetlerini nakletmesi hususunda icâzet verdiği İbnü's-Şa"âr ve İbnü's-Sâbûnî gibi şahsiyetler sayılabilir. Kitaplarını Nizâmiyye Medresesi'ne vasiyet eden İbnü'n-Neccâr 5 Şâban 643'te (26 Aralık 1245) Bağdat'ta vefat etti ve Şühedâ Kabristanı'na defnedildi. Hadis ilimlerinde, özellikle de isnad konusunda otorite olduğu söylenen ve kırk yıl süreye hadis rivayetiyle meşgul olduğu belirtilen İbnü'n-Neccâr'ı Yâkût el-Hamevî sika ve hüccet olarak niteleyip tarih ve edebiyatla ilgili konuları iyi bildiğini söylemiş, Zehebî de onun sağlam bir hadis hâfızı olduğunu belirtmiştir.

Eserleri. 1. *Zeylû Târîhi Bağdâd*. Ha-tîb el-Bağdâdî'nin eseri üzerine yazılmış bir zeyil olup elde bulunan X. cildinin ka-pağında *Zeylû't-Târîh li-Medîneti's-selâm ve aḥbâru fuḫalâihî'l-a'lam ve men veredehâ min 'ulemâ'i'l-enâm* is-mi yazılıdır. İbnü's-Şa"âr da eserin adını buradaki *Zeylû't-Târîh* yerine *et-Târî-ḥu'l-mucedded* ifadesini kullanarak kay-detmektedir (*Ḳalâ'idü'l-cümân*, V, 437). Daha önce Sem'ânî'nin kaleme aldığı *Târîhu Bağdâd*'in zeyliyle İbnü'd-Dübeysî'nin bu zeyil üzerine yazdığı zeyilden isti-fade edilerek meydana getirilen çalış-manın hacmiyle ilgili olarak Sübkî, Safedî ve Kütübî gibi müellifler otuz cilt derken Zehebî 300 cüz olduğunu söylemektedir

(*Tezkiretül-huffâz*, IV, 1428). İbnü'n-Nec-câr eserinin baş tarafında, daha çocuk-ken Sem'ânî'nin *el-Ensâb*'ına bir zeyil yazmayı düşündüğünü ve bunu gerçek-leştirmek için çok sayıda hocadan ve eser-den faydalandığını belirtmiş, Zehebî bu bilgiyi aktarırken onu bu sahanın otori-telerinden biri olarak değerlendirmiştir (*A'lamü'n-nübelâ*, XXIII, 132). Ebû'l-Fidâ İbn Kesîr de müellifin bu eserinin telifine on beş yaşında iken başladığını ifade et-miştir. 640 (1242) yılı dolayında vefat eden kişilere yer verdiğine bakılırsa İb-nü'n-Neccâr'ın ölümüne kadar eserine ye-ni bilgi ve biyografiler ilâve ettiği anlaşılr. Faydalandığı kaynaklar arasında İbn Mâ-külâ, İsmâil b. Abbâd, Ebû'l-Kâsım el-Cür-cânî, Ebû Abdurrahman es-Sülemî ve Ebû Tâhir es-Silefî gibi âlimlerin eserleri yer almaktadır. Kitabın XVI. cildini gördü-ğünü söyleyen Kâtib Çelebi, biyografilerin tabakat esasına göre sıralandığını belir-tiyorsa da (*Keşfü'z-zunûn*, I, 288) bu doğ-ru olmayıp Ha-tîb el-Bağdâdî'nin metodu ve tertibi burada da korunmuştur. Yâkût el-Hamevî, İbn Nukta, İbn Hallikân, Ze-hebî, Safedî, Kütübî, Yâfiî, Sübkî ve İbn Receb el-Hanbelî gibi müelliflerin önemli kaynaklarından olan İbnü'n-Neccâr'ın ese-rinden sadece, asıl nüshanın XX. cildine tekabül ettiği anlaşılan nüshasının (Mâ-cid ez-Zehbî, XXVI/2 [1982], s. 753) X. (Dârü'l-kütübî'z-Zâhiriyye, Tarih, nr. 42) ve XI. ciltleri (Bibliothèque Nationale, nr. 2131) günümüze ulaşmıştır. Abdülmugis b. Züheyr ile başlayıp Ali b. Hüseyin b. Hasan el-Mukrîî ile sona eren ve toplam 803 biyografiyi içeren eser Paris nüsha-sına dayanılarak Seyyid Şerefeddin Ahmed (I-V, Haydarâbâd 1398-1406/1978-1986), Zâhiriyye ve Paris nüshalarına dayanı-larak Kayser Ebû Ferah (Haydarâbâd 1978) tarafından neşredilmiş (diğer nüshalar için bk. *Zeylû Târîhi Bağdâd*, neşredenin girişi, I, s. kb), daha sonra bu baskı *Târîhu Bağdâd*'inin zeyilleri arasında da (XV-XVII. ciltler) tekrarlanmıştır (Beyrut 1985). Üzerinde pek çok çalışmanın yapıldığı an-laşılan eserden Ahmed b. Aybek ed-Dim-yâtî'nin seçerek meydana getirdiği *el-Müstefâd min Zeyli Târîhi Bağdâd*'i önce Kayser Ebû Ferah yayımlamış (Hay-darâbâd 1978; bu baskı *Târîhu Bağdâd*'in zeyilleri arasında da [XVI. cilt] tekrarlan-mıştır), ardından M. Mevlûd Halef eseri tahkik ederek neşretmiştir (Beyrut 1986). İbnü'n-Neccâr'ın zeyli üzerine de zeyil ça-lışmaları yapılmıştır. İbnü's-Sâî Ali b. En-ceb ile Muhammed b. Râfi' es-Sellâmî'nin zeyilleri zamanımıza intikal etmemiş, Ta-

İbnü'n-Neccâr el-Bağdâdî'nin *Taḥkīkū'n-nuṣra bi-telḥīṣi me'ālimi dāri'l-hicre* adlı eserinin ilk iki sayfası (TSMK, III. Ahmed, nr. 3034)

kıyyüddin el-Fâsî'nin İbn Râfî'in eserinden seçerek meydana getirdiği *el-Müntehabü'l-muhtâr el-müzeyyel bihî 'alâ Târîhi İbni'n-Neccâr* ise Abbas el-Az-zâvî tarafından yayımlanmıştır (Bağdat 1938). 2. *ed-Dürretü's-semîne*. İbnü'n-Neccâr'ın Medine'de 592'de (1196) tammamladığı belirtilen (Ahmed b. Aybek ed-Dimyâtî [nşr. M. Mevlûd Halef], neşredeninin girişi, s. 22) ve bir mukaddimenin ardından Medine'de İslâm öncesi ve sonrası yaşanan önemli olaylar, şehrin coğrafi yapısı, bu şehirde bulunmanın faziletleri, Mescid-i Nebvî'nin değeri ve şehrin diğer mescitleri gibi konuların daha çok hadisler ışığında incelendiği on sekiz bölümden meydana gelen bir eserdir. Sâlih Muhammed Cemâl'in *Aḥbâru Medîneti'r-Resûl: ed-Dürretü's-semîne* adıyla neşrettiği kitap (Kahire 1366; Beyrut 1391/1971; Mekke 1401/1981) daha sonra Fâsî'nin *Şifâ'ü'l-garâm*'ı ile birlikte basılmış (Kahire 1376/1956, II, 217-406), ayrıca Muhammed Zeynühüm Muhammed Azb tarafından yayımlanmıştır (Kahire 1416/1995). 3. *Taḥkīkū'n-nuṣra bi-telḥīṣi me'ālimi dāri'l-hicre* (TSMK, III. Ahmed, nr. 3034). 4. *el-Kemâl fi aḥbâri (ma'rifeti)r-ricâl*. Baş tarafı eksik bir nüshası Mektebetü câmiati'l-hikme'de (nr. 162) bulunan eser yanlışlıkla Beyhakî'ye de nisbet edilmiştir (a.g.e. [nşr. Kayser Ebû Ferah], neşredeninin girişi, s. h).

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'n-Neccâr el-Bağdâdî, *Zeylû Târîhi Bağdâd* (nşr. Kayser Ebû Ferah), Beyrut, ts. (Dârü'l-kitâbi'l-Arabî), neşredeninin girişi, I, s. e-ke; a.mlf., *ed-Dürretü's-semîne fi târîhi'l-Medîne* (Fâsî, *Şifâ'ü'l-garâm* içinde, nşr. Lecne), Kahire 1376/1956, neşredeninin girişi, II, 318-320; a.e. (nşr. M. Zeynühüm M. Azb), Kahire 1416/1995, neşredeninin girişi, s. 14-16; Yâkût, *Mu'cemü'l-üdeba'*, XIX, 49-51; İbnü'l-Müstevfî, *Târîhu Erbil* (nşr. Sâmi es-Sakkâr), Bağdad 1980, II, 560-563; İbnü's-Şa'âr, *Kalâ'idü'l-cümân fi ferâ'idü şu'arâ'i hâze'z-zamân* (nşr. Fuat Sezgin), Frankfurt 1410/1990, V, 434-438; İzzeddin Ebü'l-Kâsim Ahmed b. Muhammed el-Hüseynî, *Şilatü't-Tekmilî li-vefeyâtî'n-nakale*, Köprülü Ktp., Fâzıl Ahmed Paşa, nr. 1101, vr. 36; Zehebî, *Tezkire-tü'l-huffâz*, IV, 1428-1429; a.mlf., *A'lâmü'n-nübelâ*, XXIII, 131-134; a.mlf., *Zeylû Târîhi Bağdâd: el-Muhtaşarü'l-muhtâc ileh min târîhi'l-hâfız Ebî 'Abdillâh İbni'd-Dübeysî*, Beyrut 1405/1985, s. 78; Ahmed b. Aybek ed-Dimyâtî, *el-Müstefâd min Zeyli Târîhi Bağdâd* (nşr. Kayser Ebû Ferah), Haydarâbâd 1391/1971 → Beyrut, ts. (Dârü'l-kütübî'l-ilmiyye), neşredeninin girişi, s. e-yâ; a.e. (nşr. M. Mevlûd Halef - Beşşâr Avvâd Ma'rûf), Beyrut 1406/1986, s. 75-76; ayrıca bk. neşredeninin girişi, s. 11-46; Kütübî, *Fevâtü'l-Vefeyât*, IV, 36-37; Sübkî, *Tabakât* (Tanâhî), VIII, 98-99; İbn Kâdî Şühbe, *Tabakâtü's-Şâfi'iyye*, II, 124-125; Sehâvî, *el-lân bi't-teubih*, s. 222, 238, 254, 274; Keşşû'z-zunûn, I, 30, 73, 179-180, 288, 607, 648, 739, 925; II, 960, 999, 1184, 1201, 1356, 1509, 1513, 1585, 1774-1775, 1840; Sıddîk Hasan Han, *et-Tâcü'l-mükellel* (nşr. Abdülhakîm Şerefeddin), Beyrut 1404/1983, s. 180-181; Brockelmann, *GAL*, I, 442-443; *Suppl.*, s. 563-565; J. Sauvaget, *La mosquée omeyyade de Médine*, Paris 1947, s. 26-27; Nâcî Ma'rûf, *Târîhu 'ulemâ'i'l-Müstansırîyye*, Kahire 1976, I, 236-238; A. Fischer, "Neue Auszüge aus ad-Dahabî und Ibn an-Nağğâr", *ZDMG*, XLIV (1890), s. 401-444; Caesar E. Farah, "Ibn al-Najjâr: a neglected Arabic Historian", *JAOS*, LXXXIV (1964), s. 220-230; a.mlf., "Ibn al-Nadjdjâr", *El²* (İng.), III, 896-897; Mâcîd ez-Zehbî, "el-Mucelledü'l-âşir li-Zeyli't-Târîhi li-Medîneti's-selâm ve aḥbâru fuḍalâ'ihî'l-a'lâm ve men veredeḥâ mine'l-enâm", *MMMA* (Küveyt), XXVI/2 (1982), s. 745-755; Hasan Ensârî, "İbn Neccâr", *DMBİ*, V, 35-38; Beşşâr Avvâd Ma'rûf, "İbnü'n-Neccâr el-Bağdâdî", *Meusû'atü'l-hadâretü'l-İslâmiyye*, Amman 1993, s. 295-298.

SÂMÎ ES-SAKKÂR

İBNÜ'n-NECCÂR el-FÜTÜHÎ (ابن النجار الفتوحی)

Ebû Bekr (Ebû'l-Bekâ)
Takıyyüddin Muhammed b. Ahmed
b. Abdilazîz el-Fütühî
(ö. 972/1564)

Hanbelî fakihî, kâdilkudât.

898 (1492-93) yılında Kahire'de doğdu. Temel eğitimi, Mısır'ın son Hanbelî kâdilkudâtlarından olan babasından ve bölgenin diğer âlimlerinden aldı. Bilgisini ve